

ANBLADET

Nr 137 ISSN 0280-0993 nov 2023

Organ för
NORRTÄLJE SLÄKTFORSKARFÖRENING

Roslagsmuséet öppet igen!

NSFF gjorde ett besök. Läs om detta på sid. 4.

Från vardagsrum till finrum
Hans Landberg föreläste om
Norrtäljes hamn, sid. 5.

Issjöbönder i blåsväder!

Genom ett utdrag ur Svea hovrätts domböcker från 1728 visar Arne Norefors hur hans släkting och andra Issjöbönder får dryga böter för uteblivna kolleveranser, sid. 7.

Norrtälje kallbadhus tre första läkare.
Bo Lindberg har forskat om kallbadhuset i Norrtälje och presenterar på sidan 6 dess tre första läkare, verksamma i staden under senare delen av 1800-talet.

Foto: Norrtälje Stadsarkiv

Anbladet utkommer med 3 nummer per år och utges av Norrtälje Släktforskarförening.

Tidningens adress: Box 280,
761 23 Norrtälje.

Hemsida: www.norrtelje-sff.se

Webmaster: Leif Eriksson
webmaster@norrtelje-sff.se

Redaktör och ansvarig utgivare:
Urban Johansson

Tidningen ingår i NSFF:s medlemsavgift, f. n. 200 kr/år.

Bankgiro: 459-5724

Manus och idéer till artiklar kan insändas till tidningen under ovanstående adress. Artiklar och citat ur tidningen får användas efter angivande av källan.

Enstaka exemplar av tidigare nummer kan köpas för 30 kr/st.

I NSFF:s styrelse ingår:

Ordf. Johan Löfstedt
Gråhundsväg. 72, 128 62 Sköndal
Tel: 073-20 91 524

Kassör Bo Ragell
Sandgatan 19, 761 51 Norrtälje
Tel: 0730-894 498

Sekr. Ann-Marie Alfredsson
Grovvägen 25 761 93 Norrtälje
Tel: 070-279 51 30

Klubbmäst. Birgit Söderman
Vegagatan 3D, 761 32 Norrtälje.
Tel: 070-55 280 81

Ledamot Leif Eriksson
Prästgårdsvägen 28, 761 75 Norrtälje. Tel: 073-314 18 95

2023 lider mot sitt slut!

Det gamla året har nästan förflutit när du som läsare håller i detta nummer av Anbladet och ett nytt står för dörren.

Släktforskningen pågår för de flesta inte kontinuerligt under hela året. Många andra sysslor pockar också på uppmärksamhet, men just hösten och vintern är nog för de flesta de årstider då forskningen är som mest intensiv.

I detta nummer kan läsarna se att NSFF inte heller legat på latsidan. Flera aktiviteter redovisar jag på sidorna 4-5.

Glädjande nog kan jag också publicera fler bidrag från andra skribenter. Fortsätt att skicka in artiklar till Anbladet – detta berikar i allra högsta grad medlemsbladet.

Riksarkivet sjösätter en demoversion av ett program som kan tolka handskrivna text. Detta är nog efterlängtat av många släktforskare som har problem med den tyska stilen. Gå gärna in och testa funktionen redan nu! Läs mer om detta verktyg på sidan 3.

Tills vi ses på årsmötet den 18 februari 2024 kl. 13.00 vill jag önska alla medlemmar ett gott slut på 2023 och ett Gott Nytt 2024! Som vanligt gäller att du som medlem kan komma med förslag till föreningsaktiviteter på detta möte.

Urban Johansson

Bra sagt!

Vem som helst kan hysa medkänsla med en vän i hans lidanden, men det fordras en verkligt fin natur för att sympatisera med en vän som har framgång.

Oscar Wilde

Man skall välja till hustru en kvinna som har sådana egenskaper att man skulle bli god vän med henne om hon vore man.

Joseph Joubert

Rikedom är som havsvatten; ju mer man dricker desto törstigare blir man.

Arthur Schopenhauer

Jag ska bli ekonomiskt oberoende om jag så ska behöva låna varenda cent.

Max Eastman

Efterlysningar

Under denna rubrik kan medlemmarna skicka in efterlysningar av olika slag. Sett över tid har många kunnat få hjälp av tjänstvilliga läsare med sina släktforskningsproblem. Redaktören uppmanar dem som har kännedom om problemen att höra av sig direkt till frågeställarna. Tack för hjälpen.

För 50 år sedan, då jag jobbade på landsarkivet i Uppsala, fann jag i en husförhörlängd en inskriven berättelse om hur en familj i Roslagen blev bestulen och mördad i sitt hem nattetid. En flicka undkom genom att gömma sig under en säng.

Man tror när man är ung att man skall ha det kvar i minnet så länge man lever, men så är det inte. Jag minns inte församlingens namn eller när det ägde rum. Jag tycker mig minnas att platsen var en ö eller en halvö.

Gunilla Ehnström
Stationsområdet 224
786 93 Nås

Hej!

Vi har sedan 3 år tillbaka ett fritidshus på Klyppingen, som tidigare tillhörde personer bosatta på Svartnö. Jag skulle vilja ha information om nedanstående frågor. Finns någon i föreningen som intresserar sig för bosatta och jordägare på Svartnö?

Svartnö 1-2 löd tidigare under Blidö sätesgård. Vad vet man om bakgrunden till att Blidö sätesgård överlät ägandet av jorden till annan jordägare? Var kan man hitta information om det som blev Svartnö 1-2 för tiden innan storskiftet på Svartnö 1777-1786?

Från 1805 finns i kyrkböckerna även jordägare och andra på *Svartnö 3*. I det fallet vet vi att Svartnö 3 tidigare löd under Penningby säteri. Känner någon till varför Penningby överlät ägandet av jorden?

För övrigt har jag noterat att det fanns många släktband mellan bosatta på Svartnö och bosatta i Blidö socken och att många som bott på Svartnö kommit från eller flyttat till olika platser på Blidö. Jag har också sett att barn från Svartnö döptes i Blidö kapell och att Svartnöbor "gått till nattvard på Blidö".

Tacksam för alla svar!

Kerstin Damström Thakker
e-post: kerstin.damstrom@thakker.se

I Kila församling, Västmanlands län, finns i Husförhörlängden AI:10 (1811-1816), AD bild 79/sid. 71 i anmärkningskolumnen förkortningen *Spr*. Om någon känner till vad denna förkortning står för, så skriv gärna en rad till undertecknad.
urbanjohansson78@gmail.com

DNAcirkeln samlad under Mats ledning.

Nedåt runt bordet: Bodil, Sten, Anders, Birgit, Susanne och Tord. Saknas på bild: Thomas, Bo och Urban.

Kamratecirkel i DNA-släktforskning

Tio medlemmar anmälde sig till cirkeln i DNA-släktforskning i SENSUS regi. Det är också det maximala antalet deltagare i denna typ av studiecirkel.

Cirkeln startade den 30/10 och därefter genomfördes ytterligare två träffar den 13 och 27 november.

Medlemmarna fick själva vara med och utforma cirkelns innehåll. Den tillkom efter ett förslag på NSFFs årsmöte i februari i år. Moderator och ledare var Mats E Andersson.

Förkortningsordlista

På förbundets sida Rötter (rotter.se) finns nu en lista över förkortningar som man kan träffa på i våra kyrkböcker. Denna finns som en pdf-fil som kan skrivas ut att ha till hands när man sitter och forskar. Ett praktiskt hjälpmedel!

Tydning av handskrivnen text

På Rötter hittar du också en demoversion av Riksarkivets funktion för texttydning av handskrivnen text.

Genom denna kan handskrivna dokument omvandlas till digitalt sök- och läsbar text.

Riksarkivet har under flera år deltagit i flera forskningsprojekt för att undersöka hur HTR-teknik kan användas inom myndigheten. HTR står för *Handwritten Text Recognition* och går ut på att med hjälp av AI-teknik tolka handskrivnen text.

Någon användarvänlig version finns ännu inte, men den kan redan nu testas av den nyfikne. Ett fantastiskt hjälpmedel för alla forskare när den kommer!

Slutligen en maning till våra medlemmar. Meddela NSFF när du byter adresser!

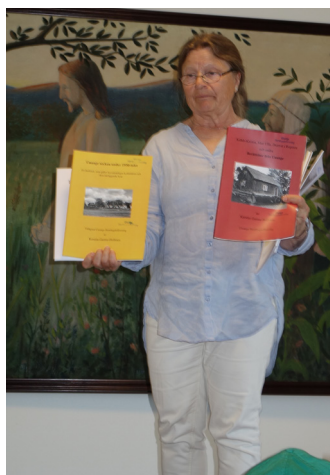
FÖRENING

Försommarutflykt till Ununge

2023 års försommarutflykt gick denna gång till Ununge hembygdsförening. Föreningen som bildades 2008 har ingen egen hembygdsgård utan håller till i den gamla kyrkskolan, som också är församlingshem. Föreningen har ca. 150 medlemmar och anordnar aktiviteter och håller styrelsemöten i församlingshemmet.

Alltsedan starten bedriver föreningen en studiecirkel som träffas en gång i månaden och fördjupar sig i Ununges historia. Man har också i sin ägo bygdefotografen Sven Erikssons fotosamling från 1920-40-tal. Denne var bosatt i Bloka och hans många glasplåtar omfattar bilder från både Ununge, Edsbro och Söderby-Karl. Dessa visar man vid olika aktiviteter med jämna mellanrum bland annat för att försöka få namn på personer, som inte Sven noterat. Det händer ofta att personer som ser bilderna känner igen både bekanta och släktingar vilket ju ökar värdet av bildskatten avsevärt. 1898 kom tåget till Ununge genom sträckan Hallstavik – Stockholm. 1966 upphörde persontrafiken på och året efter även godstrafiken. Flera järnvägsbilder ingår också bland Svens fotografier.

Man ger också årligen ut en almanacka med Unungebilder, som är mycket populär bland sockenborna. Ett antal hembygdshistoriska skrifter har föreningen också givit ut. Dessa kan beställas via föreningens hemsida.

Åsa Holmgren hälsar välkommen och visar några skrifter föreningen gett ut.

Vid Norrtälje Släktforskarförenings besök den 13 maj deltog 14 medlemmar. Hembygdsföreningen ställde upp på ett mycket fint sätt med dess ordförande Åsa Holmgren samt några av hennes medarbetare; Ann, Hjördis, Lasse m.fl. Dagen började med kaffe, smörgås och gott kaffebröd innan Åsa tog vid och hälsade oss välkomna. Därefter fick vi ett intressant smakprov på Sven Erikssons bildsamling, som tog oss runt till olika delar av socknen.

Efter bildvisningen fick vi tillfälle att bekanta oss med föreningens arkiv, som bestod av många pärmar med egen forskning, avskrifter av handlingar och tidningsklipp samt fotografier rörande olika byar men också gårdar och skolor. Såväl skolfoton som konfirmationsbilder fanns i arkivet.

Föreningen förfogar över en stor samling av bygdefotografen Sven Erikssons fotografier.

Deltagarna fick också rikliga tillfällen att samtala med hembygdsföreningens medlemmar och med varandra för utbyte av släktforskningsfrågor. Denna typ av besök hos kommunens hembygdsföreningar är av stort värde för oss släktforskare för att skaffa information om de socknar vi forskar i, framför allt för att få information som inte står i det traditionella folkbokföringsmaterialet.

Ett stort tack till Åsa och hennes medarbetare för ett väl genomfört program!
Urban Johansson

Roslagsmuséet i Norrtälje

Lördagen den 16 september hade NSFF inbjudit till visning av det nyöppnade Roslagsmuséet, som legat i träda sedan 2008. Delar av den tiden har också museibygnaden restaurerats och delvis fått en ny inredning. 15 medlemmar hörsammade kallelsen och fick en informativ och trevlig visning av den pågående utställningen "Ett hus berättar".

För visningen stod *Lina Lindström*, chef för Enheten för kulturarv inom kommunen och med uppdraget att också sköta Roslagsmuséet. 2018 bildades också Norrtälje muséer en paraplyorganisation med uppdraget att stötta och främja samordnandet av kulturarvsaktörer inom kommunen.

Lina Lindström chef för enheten för kulturarv i Norrtälje kommun, stod för visningen

Den nuvarande museibygnaden uppfördes någon gång mellan 1767-1771 efter att så gott som hela staden bränts ned i samband med rysshärjningarna 1719. Byggnaden uppfördes då som låssmedja och den gamla verksamheten med tillverkning av gevär och pistoler återupptogs igen. Gevärsfaktoriet hade ju anlagts redan i samband med stadens grundande 1622 och höll sedan på till 1843.

Lina berättade om de olika verksamheter som efter 1843 förekommit i denna byggnad. Utställning kommer att visas in i januari 2024, ett stycke intressant Norrtäljehistoria!

Gevärslåset

I museibygnaden smiddes alla delar till mekanismen som användes för att fyra av eldvapnet och här filades också alla delar till så att passformen blev optimal. 1775 fick generalmajor Fredric Posse i uppdrag

AKTIVITETER

att besiktiga landets gevärsfaktorier. Av hans rapport rörande Norrtälje från 1776 framgår att en sänksmed med en gesäll och en lärgosse kunde smida 2 lås om dagen samt att en duktig låsfilare kunde fila och sätta samman 1,5 lås i veckan. En mindre duktig filare endast ett lås i veckan. Bland låsfilarna skulle, enligt rapporten, finnas 8 mästare, 10 gesäller och 3 lärgossar i Norrtälje.

Sänksmide

Sänksmidet var en utveckling av smidestekniken, som införts efter att en kommité tillsatts 1752 med uppgift att verkställa tidigare planer på en rationalisering av landets gevärsfaktorier. Som en del av dessa strävanden infördes sänksmidet, som gick ut på att hålla det glödande järnet i en form, ett sänke, som således var en mall för varje dels utformning. Efter formningen i sänket med smideshammare vidtog efterbehandling med t.ex. filning. Fördelarna med denna metod i förhållande till det rena smidet var mindre materialåtgång, sänkt bearbetningskostnad och snabbare produktion.

Bland hantverkarna på fabriekerna uppstod dock ett missnöje eftersom arbetstillfällena minskade och lönerna sjönk genom den snabbare och billigare metoden. Eftersom det nu behövdes färre låsmeder fick en del av dessa övergå till att bli låsfilare med sämre lön.

U.J.

Norrtälje hamn, stadens vardagsrum

Den 17 oktober var det dags för NSFFs sista arrangemang för verksamhetsåret 2023. Hans Landberg var inbjuden att hålla föredrag om Norrtälje hamns historia, en plats som Hans kallade Norrtäljes vardagsrum, nu för alltid borta ur stadens historia. 20 medlemmar hade näppat på denna inbjudan och de fick också en mycket intressant exposé i tal och bild över denna intressanta parentes i Norrtälje stads historia. Efter att Leif Ericsson hälsat alla välkomna till detta föredrag i en för NSFF ny och fantastiskt fin lokal på Stockholmsvägen, så tog Hans vid med ett bildspel med både gamla och nya bilder som åhörarna också kände igen.

Hans inledde med att säga att Norrtälje ju inte är någon naturlig hamnstad med den

långa viken in till staden. Innan Norrtälje blev stad 1622 skedde varuutbytet av t.ex. fisk mot spannmålsprodukter mellan skärgårdsbor och inlandsbor efter sjövägen i Uppland mot Uppsala på olika marknadsplatser som exempelvis Länna kyrka och Karlskyrka. Efter stadsbildningen lades dessa marknadsplatser ned för att koncentrera handeln till Norrtälje stad för att stödja stadens borgerskap och hantverkare.

Hans föredrag rönt ett stort intresse hos åhörarna

År 1830 pålades, grävdes och rätades ån ut till en kostnad av 100 riksdaler för att skapa en bättre hamn för staden. Åtta år senare lade det första ångfartyget, Ellida till här, men då fanns ingen kaj att förtöja fartyget vid utan man fick köra in så nära man kunde mot klippan och passagerarna fick hoppa iland så gott de kunde.

Vid mitten av 1800-talet tog Norrtäljes badepok sin början och staden fick ångbåtsförbindelse med Stockholm. Den första ångbåtsbryggan anlades ungefär där sjömacken invid Havspiren idag ligger och då järnvägen kom till Norrtälje 1884 drogs också ett spår ner till hamnen så att passagerare som ville ha en båtlägenhet för vidare transport lätt kunde nå sitt fartyg.

Området som kom att benämnas Port Arthur styckades av 1904 till en verkstadsplats för att ge service åt ångbåtar. Namnet kom från ett stort sjöslag under första världskriget.

1890 anlades societetsparken invid hamnen. Denna kom att få stor betydelse för stadens goda rykte som societets- och kurort.

Trafik mellan Norrtälje och Åland har funnits sedan slutet av 1950-talet fast då med start från Gräddö och Simpås 1959. Under tidigt 1950-tal gick också s/s Norrtälje några turer till Åland och Åbo. Färjetrafiken till Åland från Norrtälje lades ned 1976 med korta avbrott i maj-juni 1980 för Telje Line och 1988 med katamaranen Flying Cats.

Hans avslutade med att säga att den gamla hamnen som då varit Norrtäljebornas vardagsrum med olika småindustrier och verkstäder nu förvandlats till deras finrum med restauranger och bostäder. Av den gamla hamnen finns inget kvar men det finns också mycket som är bra med den nya stadsdelen.

Föredraget om hamnen var årets sista arrangemang för Norrtälje Släktforskarförening.

Tyvärr har vi ännu inte nått upp till de besökssiffror vi hade före pandemin, men vi hoppas givetvis att nå dit under kommande år.

Snar är det dags för årsmöte och då har alla medlemmar möjlighet att komma med egna förslag på aktiviteter som utflykter och föredrag m.m.

Glöm inte att kolla in NSFFs utbyttestidningar med andra föreningar på Norrtälje stadsarkiv!

Där finns en hel del intressanta artiklar att studera och för-

Kallbadhuset i Norrtälje och dess tre första läkare

Fram till 1800-talet hade läkarna inte så många effektiva behandlingar att erbjuda sina patienter. Olika slags invärtes vattenkurer hade sedan 1600-talet bedrivits på kurorter med hälsokällor. Bland de mest kända var Bath i England och Karlsbad i Tyskland. Utvärtes kurer har anor från romartiden. Bad i romerska riket inkluderade ett frigidarium, som var ett rum med en kallvattenbassäng. Kallbadhus började i modern tid byggas på 1800-talet. Den äldsta offentliga bevarade utomhusbadinrättningen i Storbritannien finns på torra land i Hampton Row i utkanten av Bath i Somerset från 1815.

I Sverige byggdes nästan lika tidigt som i England Gjörckeska badinrättningen på Riddarholmen i Stockholm, som öppnade 1827 och revs 1882. Den ersattes av en annan i Riddarfjärdens sötvatten, nämligen Strömbadet, som revs 1936. Det första svenska kallbadhuset i en badort var en flytande anläggning i Gustafsberg, som tillkom på 1820-talet. Norrtälje fick sitt kallbadhus 1844.

Pehr Georg Palmgren (1809–1898) föddes i Mariestad, fadern var brukspatron. Han blev medicine licentiat 1838. Han kom 1838 till Norrtälje som stadsläkare. Fem år senare blev han lasarettsläkare och var 1860–1877 provinsialläkare. Han fann att gyttjan i Kvisthamraviken hade undergörande medicinska egenskaper och 1844 byggdes där Norrtäljes första badhus. Palmgren blev den förste badläkaren och han utvecklade också Societetsparken invid hamnen. Han blev tidigt engagerad i stadens frågor och när han 1873 avtäckades efter sex år som stadsfullmäktiges ordförande hade en fond bildats i hans namn, som delade ut medel till folkskol-epojkar. När Palmgren avled i juni 1898 var han Sveriges äldste läkare.

*Pehr Georg Palmgren.
Fotograf:
Wilhelm Harlev*

Yngve Ljungberg (1832–1915) föddes i Stockholm, fadern var häradshövding. Han blev medicine licentiat 1867. Efter licentiatexamen blev han provinsialläkare i Nordmaling och stannade där till 1873 då han fick transport till Ölands norra distrikt, vidare till Kisa 1876 och Norrtälje 1885–1892. I Norrtälje var han också läkare vid badanstalten från 1885 och fängelset 1886–1892.

Yngve Ljungberg. Okänd fotograf

August Brandt (1838–1915) föddes i Gävle, fadern var handelsman. Han blev medicine licentiat 1870. Han var distriktsläkare i Forsmarks distrikt 1870–1877, lasarettsläkare i Norrtälje 1877–1904 och stadsläkare från 1877, läkare vid Norrtälje havsbadanstalt från 1878 och läkare vid kronohäktet i Norrtälje från 1897. Han var stadsfullmäktiges ordförande i 11 år.

August Brandt

Norrtälje kallbadhus revs omkring 1935 och idag lär den knappast finnas någon kvar i livet som har badat där. Dess tre första läkare var viktiga personer i stadens liv och kallbadhuset utgjorde under 90 år en karakteristisk del av stadsbilden.

Bo S. Lindberg
bo.sven.lindberg@gmail.com

Sveriges Släktforskarförbund: Släktforskarnas årsbok 2023

Årets årsbok innehåller som vanligt ett brett spektrum av artiklar av olika författare. Därför är det inte svårt för olika läsare att hitta något som intresserar litet extra. Själv fastnade jag för två artiklar, den ena med lokalanknytning och den andra mer allmänt hållen. Boken finns som vanligt till läsning i Norrtälje Stadsarkivs forskarsal.

Björn Hagelin: *Från kroppsbestraffning till enskild begrundan. Om kronohäktet i Norrtälje 1901-1903.*

Författaren har med utgångspunkt i en kvinnlig fångs livsöde, tecknat hennes tid på fängelset tillsammans med andra fångar för att bl.a. se hur de levde där och om hon själv var representativ för de övriga fångarnas tillvaro. Hagelin har därvid använt häktets arkiv, som förvaras på Stockholms stadsarkiv.

Hilda född 1869, födde ett barn 1901, som fadern inte erkände som sitt och som Hilda påstod ha kommit till genom en våldtäkt. I sin förtvivlan kvävde hon barnet, men de yttre tragiska omständigheterna medförde att åklagaren yrkade på ett lindrigt straff, nämligen 2 års straffarbete på Norrtälje kronohäkte. Författaren ger en mycket intressant bild av livet som det gestaltade sig för olika kvinnor på häktet. Dessutom listas de olika arbetsuppgifter som både manliga och kvinnliga fångar fick utföra under strafftiden.

Carl Mikael Waern-Carlsson: *By, torp och herrgård. Platsbegrepp i 1700- och 1800-talens Mälardalen.*

Författaren poängterar hur viktigt hemmet är när man skall identifiera en person. När det gäller jordbruksbefolkningen är den rumsliga tillhörigheten central för människornas identitet. Hemmahörandet används ibland också för att bygga ut personnamnen: Erik Andersson i Skysta, fru Margareta till Benhamra etc. Waern-Carlsson framhåller vikten av att släktforskaren bygger ut sin forskning från ren personhistoria till att omfatta forskning om de orter och platser där anorna bott och verkat.

Då är det viktigt att forskaren tar reda på vad det är för olika ställen det rör sig om. Är det ett hemman eller ett torp? Det blir också viktigt att klassificera platsen eftersom platsens egenskaper också säger en hel del om de människor som bodde där. Författaren berör i sin artikel begrepp som by och torp, slott och herrgård samt hemman och mangårdsbyggnad.

U.J.

Arkeologidagen i Färsna och Igelsta

Den 27 augusti guidade Kulturenhetens Arkeolog Ylva Tell Dahl en grupp intresserade personer av gamla forngravar. Vi började i naturområdet Färsna strax utanför Norrtälje. Ylva berättade att står man 20–25 m över havet så vet man att det under Brons- och Järnåldern var fast mark där med vatten runt om i sänkorna. Järnåldern har lämnat flest gravar och rösen. Bronsåldern inföll 1100–500 år före Kristus och Järnåldern 500 år före Kristus och in i nutida räkning. **Färsna** blev bebott för 3–4000 år sedan och låg då på en ö. Vi promenerade en bit in på Roslagsleden och ca tio meter in från leden så kom vi fram till en större grav och två mindre s.k rösen. Den stora gravan var nersjunken i mitten och där i ser vi en del av en stor plattare sten som kallas stenkista. Det är en skelettgrav från Bronstiden. Man placerade stenkistan ovanpå den döde och byggde sedan upp gravan med stenar. Dessa gravar är inte utgrävda.

Grav med skärvstenar vid Västerängens gravfält i Igelsta. Foto: Birgit S.

Under Järnåldern brände man sina avlidna och begravde de brända benen tillsammans med djur och ägodelar. Färre djur under äldre Järnåldern och fler under den yngre. Det kan ligga fler personer i samma grav och fynden ligger centralt i gravan.

Alla fornlämningar och marken runt om är skyddade enligt lag och blir inte utgrävda om det inte finns en viktig anledning t.ex. nytt bostadsområde, nya vägar m.m. Det är en hel del sly runt dessa gravar men det ska tas bort för att skydda gravarna. Boplatsen låg en bit bort och hade då små åkertäppor runt där folket odlade lin, korn, vete, kryddor m.m. I Färsna området har arkeologer hittat keramik, djurben och en fibula på boplatser från folkvandringstiden 400–500 efter Kristus. En fibula är en sorts dräktspänne för att hålla ihop klädedräkten.

Nu bär det av till **Igelsta** och Västerängens gravfält. Denna gravplats ligger på

privat mark. Här röjdes området fritt från sly i våras. Området är stängslat då det är tänkt att ungdjur ska beta där och hålla slyn borta. Men ungdjuren vägrade att gå in där av någon okänd anledning. Kan det spöka där? På denna höjd ligger ca. 105 gravar och vi är nu 25 m över havet. Fem av gravarna är utgrävda och i tre av dessa har man hittat fynd som visar att gravarna är från yngre Järnåldern. I boningshusen användes stenar i kokgropar och härdar och de kastades ut när de var förbrukade och hamnade då på kanten av en grav. På grund av skärvstenarna (de brända stenarna) på 2–10 cm i storlek kunde arkeologerna se vilken sida om gravan husen låg.

Utgrävd yngre järnåldersgrav från Igelsta. Foto: Birgit S.

På 1940 talet grävdes fem av gravarna ut av hjälp från militärer. Fynden var brända ben från människor och djur samt föremål bland annat dryckeshornbeslag. Det hittades även fragment från en sko av skinnbitar med hår på som troligtvis kom från en björn. Att det var så bevarat kan bero på att fragmenten låg under delar av en kittel. Dessa skofragment är unika i Skandinavien från denna tid enligt arkeologerna.

Det är svårt att bestämma kön på skeletten då dessa krymper ihop när de bränns. Fragment av kranier har hittats bland annat en käke. På detta gravfält kan det ligga fler i samma grav och kanske nära släktingar i de närmsta rösen. Gravfältet har använts i flera generationer. Området Kolbotten alldeles bredvid detta fält finns det också rösen, där det har hittats dryckeshornbeslag från Folkvandringstiden.

I kommunen finns det ca. 3500 fornlämningar och en del fornborgar. Fornborgarna ligger högt belägna i bergig terräng och i anslutning till vattenvägar. Edsbro har rester kvar av en fornborg med namnet Lundboborg och den ligger vid kyrksjön. På andra sidan sjön finns det två fornborgar till men de är inte arkeologiskt undersökta.

Birgit Söderman

En utebliven kolleverans

Isamband med NSFFs besök på Roslagsmuséet i Norrtälje skickade Arne Norefors med ett domboksutdrag som rörde en utebliven kolleverans från Issjöbönderna till Norrtälje gevärsfaktori. Detta utdrag lästes upp för deltagarna i studiebesöket men det är av så stort intresse att en utförligare artikel i Anbladet är helt befogad.

Så här skriver Arne själv om detta fynd. Ibland hittar man något litet annorlunda i sin släktforskning, inte bara bönder, drängar och pigor. Det kan också hända att det dyker upp oväntad hjälp från släktforskare via en släktforskarförening som i detta fall. Den som läst domboken är Vera Gustavsson, en numera avlidna släkting till mig. Kopplingen är via två tvillingbröder, Per och Anders Olsson, som föddes 1830 i Issjö, Länna socken. Bönderna i Issjö hamnade i tinget eftersom de inte hade levererat kol till Norrtälje gevärsfaktori.

Utdrag ur Svea hovrätts renoverade domböcker, Lyhundra härad 25 juni 1728

Ur Svea Hovrätts renoverade domböcker 25 juni 1728, Lyhundra härad

S.D. Utaf Cronobefallningsmannen Georg Westou anklagades Anders Jönsson, Olof Stensson, Per Ersson, Olof Andersson, Anders Persson och Anders Andersson i Issjö, för det de efter deras skyldighet ej skola fördt deras utslags kohl till Norrtelje Factorie pro annis 1725, 1726 eller 1727, påståendes det de måtte icke allenast påläggias sådant nu straxt fullgiöra, utan ock vara förfallne till det utsatte vitet af Fem Daler Silfvermynt för hvardera, likmätigt för detta Landshöfdingens men nu Riks Rådets högvälborne Hr. Olof Törnflyckts resolution:

Och svaranden, neml. Olof Andersson, Anders Persson, Anders Andersson och Anders Jönsson förklarade sig således, att de för berörde åhr lefvererar sina Kohl till Regements Fältskrivaren Hempelman, anten in natura eller ock betalt dem efter den markegång som var i Stockholm, hvilket senare de sade sig med sina qvittanceböcker vilja bevisa. Per Ersson och Olof Stensson sade sig betalt sina utlagor för varje åhr till Sahl. Hr. Revisions Secreteraren Ekenbergs Sterbhus efter kontrakt, Eljest kunde

svaranderne ej neka att de ju haft sig bekant, att de bordt utgiöra sine Kohl till Norrtelje Factorie, emot riktig betalnings erhållande å 3 Daler lästen (kopparmt)

Hervid Faktoren Erich Green upviste Länsman Lindbergs attest af d. 22 uti innevarande månad, det han på dess anmoda åtskillige gånger tillsagt och antydt åboerne i Issjö by, det de skulle afföra deras utlags Kohl till Norrtelje Factorie, hvilket de icke gjordt.

Rätten frågade Svaranderne om de bruka att Kohla årligen dertill de icke kunde neka.

Resolutio

Ehuru Anders Jönsson, Olof Stensson, Per Ersson, Olof Andersson, Anders Persson och Anders Andersson i Issjö hvilka af Crono Befallningsman välbemälte Georg Westou blifvit instämnda, nogsamthava sig bekant det de böra föra sine utlags Kohl till Norrtelje gevärtsfactorie. Likmätigt höga vederbörande derom den 15 october 1725 utgifne och publicerade ordres; Likväl som de sådant motviljeligen eftersatt och pro annis 1725, 1726 och 1727 inga Kohl till Factoriet i Norrtelje affördt. Ty finner Härads Rätten skiäligt att förklara dem hvar för sig skyldige till det vite som för de försumliga blifvit satt neml. 5 Daler Silvermt. Åliggandes dem derjemte att fullgiöra hvad som för åfvannämde åhr angående Kohlelevereringen kan återstå.

En kontroll av mantalslängden för Issjö by 1726 visaar att samtliga sex bönder i Issjö by missat att leverera kolet till factoriet. Issjö är den äldre stavningen av bynamnet, möjligen kopplat till betydelsen "byn i sjön". I lagaskifteshandlingarna från slutet av 1800-talet haar namnet dagens stavning, Issjö.

Av en ägodelning för Issjö by från 1727 (<https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/A60-17:1>) framgår att Per Ersson och Olof Stensson tillsammans ägde mellangården i Issjö.

Per Ersson är Arnes ff ff fm fff som var född 1695.

Kolningen skedde antagligen på byns gemensamma kolningsplats i Sjöndan. Jorden är fortfarande svart där och kallas Kolvallen. Platsen finns noterad på 1780 års storskifteskarta och i lagaskifteskartan från 1855.

Lyhundra Härad Länna Socken			
Johann Sjö	11	44	10
Anders Jönsson	11		2
31 Anders Jönsson	1111		4
31 Olof Jönsson	1111		4
31 Per Ersson	11	11	4. 1/2. 1/2. 1/2. 1/2.
31 Olof Stensson	11	11	4. 1/2. 1/2. 1/2. 1/2.
31 Anders Jönsson	1121		5
31 Olof Jönsson	1112		5
31 Anders Jönsson	11		2
31 Olof Jönsson	1		1. 1/2. 1/2.
31 Anders Jönsson	11		2. 1/2. 1/2. 1/2. 1/2.

1726 års mantalslängd för Issjö by i Lyhundra härad och Länna socken.

Kolmileplatsen markerad på 1780 års storskifteskarta för Issjö by.

För Issjöbönderna blev försumligheten en dyr affär - 5 Daler silvermynt i böter och fullgörandet av eventuell återstod av leveranserna för åren 1725-27.

Hur kännbart var detta år 1728? En viss uppfattning om detta kan man få genom boken *Vad kostade det?* av Lagerqvist, L och Nathorst-Böös, E från 1985. År 1725 kostade 1 tunna råg 5 Dr sm och en ko 10 Dr sm. Månadslönen för en piga uppgick till 13 Dr sm.

Arne Norefors och Urban Johansson